

U.N.E.S.C.O. și problemele educației pentru participare și dezvoltare

Prof. dr. Ion Drăgan

1. Conceptul de participare se află în centrul dezbatelor teoretice, științifice și politice internaționale privind dezvoltarea socială în epoca actuală. Faptul însuși este semnificativ și dător de seamă pentru aspirația maselor largi de cetățeni de a fi efectiv subiecți în actul politico-economic de elaborare a deciziilor, de organizare și conducere a vieții sociale, precum și pentru caracterul anacronic și disfuncțional al structurilor social-politice neparticipative. Trebuie remarcat, de asemenea, că problemele participării sînt abordate tot mai frecvent în contextul mai larg al căilor și opțiunilor dezvoltării sociale, al optimizării factorilor de accelerare și armonizare a dezvoltării sociale, de lichidare a fenomenului subdezvoltării.

Evident, problematica participării și interpretarea conceptului depinde în mod hotărîtor de natura sistemelor economico-sociale și politice, de opțiunile ideologice. Eforturile și căutările țărilor care și-au cucerit recent independența pentru rezolvarea problemelor dezvoltării lor economice și sociale, în contextul luptei pentru crearea unei noi ordini economice internaționale au suscitat și mai puternic dezbaterile și preocupările în direcția temelor și acțiunilor vizînd promovarea participării ca factor esențial al dezvoltării naționale.

2. U.N.E.S.C.O. se numără printre primele organizații internaționale care s-au angajat în mod susținut și tot mai eficace în dezbaterile și acțiunea mondială, în eforturile destinate să conducă la instaurarea unei noi ordini economice internaționale. Acest proces a fost marcat, între altele, de căutarea unor căi prin care să fie definită contribuția originală a U.N.E.S.C.O. la făurirea noii ordini economice internaționale, precum și a unor modalități specifice de materializare a acestei contribuții. Treptat, s-a ajuns la convingerea — exprimată de directorul general al UNESCO, A. Mahtar M'Bow, în discursul de încheiere a celei de-a 19-a sesiuni a Conferinței generale¹ — că U.N.E.S.C.O. poate contribui prin întregul său program la concretizarea progresivă a imperativelor creării noii ordini economice internaționale. „A contribui la instaurarea unei noi ordini economice internaționale — spunea directorul general al U.N.E.S.C.O. în discursul amintit — nu apare numai ca o sarcină care ar veni să se adauge acțiunii U.N.E.S.C.O. sau prin care ar trebui imaginate și puse în aplicare cîteva activități specifice. Acțiunea în favoarea făuririi unei noi ordini este de acum resimțită ca o dimensiune a tuturor activităților Organizației, într-o perspectivă în care factorii culturali — în sensul cel mai larg al termenului — sînt inseparabili de factorii economici. Astfel, o conștiință mai netă a fost dobîndită asupra naturii problemei și a însemnătății sale. Este de acum stabilit că, prin intermediul U.N.E.S.C.O. se exprimă și se afirmă, într-o măsură care este esențială, eforturile comunității internaționale în vederea realizării unei ordini mai juste, mai echitabile și mai drepte”.

Nu pot să nu fie remarcate, în primul rînd, eforturile mari întreprinse de U.N.E.S.C.O. pentru promovarea reflexiei și a dezbatelor, pentru difuzarea ideilor și cunoștințelor privind conceptul creării noii ordini economice internaționale, precizarea direcțiilor de acțiune, determinarea factorilor și condițiilor care trebuie luate în considerare. În acest sens, apare ca o contribuție semnificativă afirmarea cu forță de către Conferințele generale ale U.N.E.S.C.O. a ideii că instaurarea unei noi ordini economice internaționale depinde nu numai de factorii economici și politici, ci și de factorii social-culturali ca educația, știința, cultura și informația, care pot îmbrăca un rol dintre cele mai importante în acest proces complex și multidimensional.

Sînt notabile contribuțiile U.N.E.S.C.O. în direcția analizei profunde a problemelor dezvoltării în perspectiva exigențelor făuririi unei noi ordini economice internaționale. Legătura

¹ Nairobi, noiembrie, 1976.

profundă dintre dezvoltare și cerințele creării noului ordin devine un ax al reflecțiilor teoretice care însoțesc programele U.N.E.S.C.O., precum și o constantă a orientării acțiunii operaționale desfășurate de această Organizație. Acesta este un punct esențial, pentru că, într-adevăr, crearea noului ordin economic internațional, atenuarea și, până la urmă, înlăturarea decalajelor, mari care există între țările industrializate și celelalte țări și eradicarea subdezvoltării sînt inseparabile de elaborarea și punerea în aplicare a unei concepții, a unei strategii și a unor politici de dezvoltare adecvate condițiilor țărilor rămase în urmă și care să țină seama, totodată, de experiențele — pozitive și negative — ale diferitelor modele de dezvoltare cunoscute de omenire.

În dezbaterile, programele, studiile și lucrările realizate de U.N.E.S.C.O. au fost astfel promovate cercetările și sintetizate unele dintre cele mai valoroase contribuții formulate în gîndirea socială contemporană vizînd întemeierea unei științe a dezvoltării economico-sociale, teoretice și aplicative, ale cărei coordonate sînt exprimate în noțiuni cum ar fi: caracterul integrat, endogen, autonom și diversificat al dezvoltării, corespunzător cu specificitatea economică și socioculturală a fiecărei societăți. O amplă fundamentare a fost adusă în favoarea ideii că instaurarea unui noul ordin economic internațional trebuie să permită țărilor în curs de dezvoltare de a atinge un dublu obiectiv: să ajungă cît mai rapid la o dezvoltare autonomă și integrată, concomitent cu menținerea, întărirea sau regăsirea identității lor culturale. Accentul pus pe autonomia dezvoltării naționale a fiecărei țări corespunde unei necesități vitale, în condițiile creșterii interdependențelor internaționale și ale eforturilor de edificare a noului ordin economic internațional, corespunde mării diversități de condiții și tradiții proprii diferitelor țări și popoare, relevînd totodată un factor esențial al afirmării unei reale independențe a popoarelor. Fostul director general al U.N.E.S.C.O., René Maheu își exprima convingerea că, în lumea modernă, independența veritabilă a statelor depășește atributele clasice ale suveranității și rezidă esențialmente în autonomia dezvoltării naționale. Dezvoltarea însă, nu există decît din interior și cum educația, știința și cultura sînt de netăgăduit factorii fundamentali ai unei dezvoltări endogene, acțiunea UNESCO în aceste domenii care relevă de competența sa apare dintr-o dată ca un factor de independență reală².

Procedînd la o vastă operă de sinteză asupra marilor probleme ale lumii de azi, U.N.E.S.C.O. a contribuit să adîncească aspectele cele mai complexe ale dezvoltării, constituindu-se într-un adevărat focar de reflecție umanistă, prin studierea constantă a dimensiunilor și semnificațiilor sociale și umane ale dezvoltării.

În publicațiile editate de U.N.E.S.C.O. au fost sintetizate, adeseori, cele mai noi și mai valabile abordări și orientări care își croiesc drum pe plan mondial în înțelegerea dezvoltării, în conexiunea acesteia cu problematica arzătoare a creării unui noul ordin economic internațional. Să cităm încă un exemplu semnificativ al acestui vast efort teoretic: „Una dintre caracteristicile esențiale ale situației actuale în lume este voința a numeroase state de a da expresie realităților sociale și culturale ale populațiilor lor. Dezvoltarea nu mai este concepută ca trebuind să fie o simplă cursă de ajungere din urmă (*rattrapage*), pe plan economic, a națiunilor mai favorizate, concepție care a prevalat pînă nu demult, ci tocmai ca o punere în valoare a potențialelor proprii societăților în dezvoltare și totodată a exigențelor repartitiei mai juste a bogățiilor la nivel național și internațional. Într-adevăr, prin această dublă acțiune dezvoltarea va conduce la realizarea dreptului de exprimare a valorilor de civilizație provenite din istoria și situațiile sociale specifice societăților emergente. Fără să fie respinse eforturile fecunde provenite din alte arii culturale, îndeosebi știința și tehnica, ca și modurile de organizare națională, identitatea culturală și anumite forme de autenticitate sînt considerate de acum înainte ca factori ai dezvoltării”². Este vorba, deci, de o concepție asupra dezvoltării care încearcă să răspundă căutărilor și nevoilor țărilor în curs de dezvoltare de a îmbina armonios criteriile unei creșteri economice eficiente, raționale, bazate pe utilizarea științei și tehnicii, cu exigențele prezervării identității și tradițiilor lor socio-culturale specifice și care să fie orientată de finalitățile umaniste ale egalității, justiției și echității sociale.

3. În acest punct, este necesar să subliniem că experiența României socialiste, a cărei dezvoltare are la bază o strategie elaborată și continuu perfecționată de Partidul Comunist Român și ale cărei trăsături de originalitate au fost trasate în opera teoretică și în acțiunea politică a președintelui Nicolae Ceaușescu, constituie o elocventă confirmare a justeței și eficienței ideilor unei dezvoltări economico-sociale proprii, independente, endogene, integrate și multilaterale. Conceptul elaborat și fundamentat de președintele Nicolae Ceaușescu privitor la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate este o expresie originală a unei concepții științifice, revoluționare și umaniste asupra dezvoltării economico-sociale în epoca revoluției tehnico-științifice.

² *Comprendre pour agir — L'UNESCO face aux problèmes d'aujourd'hui et aux défis de demain*, UNESCO, 1977, p. 111—112.

face și a restructurării radicale a relațiilor economice internaționale, a afirmării procesului revoluționar mondial în forme și modalități de o diversitate necunoscută încă de istorie. Reconstrucția, modernizarea și dezvoltarea în ritm rapid — unul dintre cele mai înalte pe plan mondial — a economiei românești, asigurarea unui progres multilateral, echilibrat și armonios al tuturor laturilor și părților componente ale sistemului societății noastre, constituie o demonstrație istoricește validată a faptului că prin edificarea, pe baza rolului hotărîtor al propriilor eforturi ale poporului, a unui complex economic și social național unitar, prin dezvoltarea și întărirea independenței economice, prin integrarea și valorificarea tuturor factorilor de progres economic social, o țară poate găsi soluția viabilă a problemelor atât de complexe ale dezvoltării naționale și ale integrării active și eficiente în diviziunea internațională a muncii. Experiența României în rezolvarea problemelor dezvoltării economico-sociale, în lichidarea înapoierii economice și în realizarea unei civilizații moderne de tip socialist este cu atât mai semnificativă pentru alte popoare, cu cît reprezintă cazul unei țări socialiste aflate ea însăși în stadiul de țară în curs de dezvoltare și care a parcurs într-un termen foarte scurt mai multe etape, pentru a deveni un stat economicște industrial-agrar, iar sub aspect politic o societate cu un sistem profund democratic, asigurînd participarea efectivă a maselor la conducerea societății.

Vorbînd de problemele participării, în condițiile specifice ale țărilor în curs de dezvoltare, nu putem să nu menționăm că acestea sînt potențate de necesitatea atragerii într-un proces de creație istorică a unor mase largi ținute de colonialism într-o situație dintre cele mai defavorizate, de injustiție și de înapoiere socio-culturală, de cruntă exploatare. Pe de altă parte, este de subliniat că civilizațiile nonoccidentale, acelea care au suferit impactul distructiv al colonialismului, au continuat să mențină și să dezvolte puternice tradiții comunitare și participative provenind din stadiile primare ale societății și care pot constitui, în prezent, suportul unei acțiuni de integrare a maselor într-un proces de dezvoltare care trebuie să valorizeze, între altele, principiile participativității, ale democrației participative, ale angajării maselor în realizarea de proiecte comune, în actul creator al renașterii și dezvoltării popoarelor asuprite în trecut de colonialism.

4. Ideea centrală a comentariului nostru pornește de la interdependența dialectică dintre educație, participare și dezvoltare în strategia și în dinamica acțiunii de reconstrucție și de accelerare a progresului economic și social în lumea contemporană, cu deosebire în țările în dezvoltare. Triada „educație, participare, dezvoltare” poate să constituie axul unei strategii novatoare, eficiente de rezolvare a problemelor cu care sînt confruntate în epoca noastră statele intrate pe traiectoria unei dezvoltări proprii, independente. Ne propunem să exprimăm sintetic această strategie prin conceptul de dezvoltare participativă care este, în esență, echivalentul unei dezvoltări dinamice, „conștiente”, al asigurării condițiilor pentru ridicarea națiunilor la nivelul unei acțiuni istorice conștiente.

Educația și participarea se relevă a fi laturi inseparabile ale procesului unitar al dezvoltării. Pe bună dreptate se subliniază că „participarea socială” și „educația pentru participare” devin o cheie a unei dezvoltări multilaterale, armonioase și echitabile.

După părerea noastră, interrelațiile caracteristice acestei triade ar putea fi exprimate în următoarele idei care au nu numai o semnificație teoretică, ci și una practică pentru un program acțional coerent de dezvoltare :

— Accelerarea dezvoltării țărilor care și-au cucerit recent independența, valorizarea mai intensă a resurselor lor naturale și umane, în beneficiul popoarelor respective, elaborarea unei strategii de dezvoltare conforme cu condițiile, interesele, tradițiile și particularitățile proprii acestor țări, cu obiectivele justiției sociale constituie o cerință și o condiție de bază a făuririi unei noi ordini economice internaționale. Rolul educației este și trebuie să fie imens în acest proces, mai ales dacă avem în vedere că ea constituie cadrul principal pentru „socializarea” conștiințelor și tehnicilor aplicate la dezvoltare, pentru formarea și întărirea conștiinței identității socio-culturale naționale, cît și pentru formarea tineretului, a altor categorii de populație în spiritul ideilor dezvoltării;

— Reușita dezvoltării endogene este de neconceput în afara unui model de dezvoltare care să dea expresie resurselor de progres rezidînd în punerea în aplicare a unor structuri instituționale și a unor mecanisme social-politice cu caracter participativ, precum și a unor sisteme educaționale orientate spre valori, exigențele și telurile participativității sociale. În această direcție, noi pornim de la concluzia că orice operă de transformare și dezvoltare socială de anvergură nu poate fi decît rezultatul acțiunii istorice a maselor, al participării active a celor mai largi forțe sociale. Educarea atitudinilor și comportamentelor participative se relevă a fi o modalitate esențială a acțiunii de lichidare a sechelelor colonialismului, a obstacolelor la dezvoltare ;

— Participativitatea socială trebuie să constituie o perspectivă esențială a renovării și perfecționării învățămîntului și a acțiunii educaționale în sensul întăririi funcțiilor sociale ale învățămîntului, al promovării valorilor politice ale democrației și responsabilității sociale ; al unor modele de gîndire și de acțiune cu caracter participativ, al formării unui om, care să dispună

nu numai de competențe profesionale și de randamente superioare în producție, ci să fie, în mod deosebit, posesorul unei conștiințe a angajării sociale conștiente în slujba idealurilor de progres și de echitate ale propriului popor și ale umanității, care să pregătească masele pentru a lua parte în mod activ la conducerea statului, la decizii, la determinarea liberă a propriului lor destin. Este deci vorba de a face un pas înainte de la educația concepută ca sistem de transmitere de cunoștințe și apoi de formare a unei gândiri creatoare la faza formării unei gândiri sociale și politice participative, o educație pentru o societate centrată pe ideile democrației și echității sociale, ale participării tuturor la stabilirea opțiunilor și obiectivelor, a alegerii colective a căilor și mijloacelor de acțiune, o societate a unei înalte conștiințe și participativității sociale, capabile să proiecteze și să-și autodetermine în mod conștient și colectiv propriul viitor. Educația pentru viitor și dezvoltare nu poate omite a fi, ci dimpotrivă, trebuie să fie în mod tot mai accentuat o educație participativă. În această privință are un rol esențial studiarea corespunzătoare a științelor sociale și politice, asigurarea unei ponderi corespunzătoare a acestora în întregul sistem educativ, bineînțeles cu condiția orientării acestora în perspectiva unei concepții științifice, umaniste și a unei viziuni democratice asupra vieții sociale;

— Un învățământ capabil să dezvolte și să stimuleze motivația participării, responsabilității și a angajării sociale, a atitudinilor umaniste și progresiste, în măsură să realizeze, deci, o socializare de tip nou în spiritul valorilor participativității sociale, trebuie să depășească formele învățământului tradițional închis între zidurile școlii și universității, devenind tot mai mult un învățământ integrat în viața „cetății”, legat strâns de practica socială, de laboratorul viu al muncii și creației sociale. Studiarea, generalizarea și încurajarea experiențelor efectuate pe plan mondial spre integrarea învățământului cu producția și cu practica socială (orientarea fundamentală a politicii educaționale din România) ar putea constitui, de aceea, un sprijin prețios pentru o educație a gândirii, atitudinii și conduitelor participative;

— „Învățarea prin participare” (prin împletirea organică a școlii cu viața socială, cu practica socială) devine o cale de ridicare a eficienței sociale a învățământului, de pregătire a tineretului în știința organizării și conducerii sociale, de formare a aptitudinilor pentru luarea deciziilor. În același timp, acesta este și cadrul cel mai adecvat în care tineretul poate fi pregătit și stimulat să acționeze pentru organizarea societății pe baze noi, corespunzător principiilor dreptății și echității, poate fi mobilizat și pregătit să lupte împotriva stărilor de fapt învechite și a anchiilor sociale, a mentalităților anacronice, pentru cultivarea unor minți deschise la promovarea noului în gândirea și practica socială;

— Formarea motivației participative în școală poate găsi o resursă importantă în cultivarea patriotismului, a respectului pentru valorile și tradițiile avansate ale națiunii proprii, ale culturii naționale, concomitent cu educarea respectului pentru valorile, creația și libertatea tuturor popoarelor, pentru sentimentele naționale și independența altor popoare. Sădirea în conștiința oamenilor a sentimentului răspunderii față de destinele patriei, față de moștenirea înaintașilor, ca și a hotărârii de a continua tradițiile și specificitatea valorilor și a culturii naționale, precum și formarea receptivității selective față de civilizația și cultura altor popoare constituie o datorie a oricărui sistem educativ ghidat de obiectivele aceleiași dezvoltări naționale, ale justiției sociale și ale comprehensiunii internaționale.

În concluzie la acest punct, luând în considerare faptul că educația și însușirea culturii și accesul la informație reprezintă prima condiție — nu unica, desigur —, a participării și a dezvoltării, subliniem și noi că amplificarea eforturilor pentru investiția educațională în țările în curs de dezvoltare, promovarea consecventă a democratizării învățământului, pentru lichidarea decalajelor educaționale dintre țările industrializate și țările în curs de dezvoltare reprezintă factori esențiali pentru dezvoltarea generală a popoarelor defavorizate de colonialism și imperialism și de existența unor structuri economico-sociale și politice perimate, pentru realizarea unei lumi mai drepte și mai bune.

Am putea spune chiar că problemele participării capătă în prezent o dimensiune planară, toate țările, indiferent de mărimea lor, fiind chemate să participe activ la rezolvarea marilor probleme care frământă omenirea, dialogul și colaborarea internațională neputându-se clădi trainic decât în condițiile participării egale și a cooperării tuturor țărilor și popoarelor.

5. Participarea devine o sursă principală de progres, îndeplinind o funcționalitate multiplă, fiind astfel: un izvor de mobilizare a resurselor umane în procesul dezvoltării; o garanție a orientării dezvoltării spre îndeplinirea idealurilor de echitate și dreptate socială, spre evitarea frustrărilor, tensiunilor și conflictelor sociale și o condiție a consolidării identității și unității naționale; un mijloc de stimulare a creativității în procesele de dezvoltare socială, de încurajare a înnoirii sociale permanente și de evitare a stagnării; o cale de promovare a responsabilității și angajării sociale; un factor de a evita sărăcirea și unilateralizarea omului, individualismul și egoismul și de îndeplinire a dezideratului afirmării și dezvoltării multilaterale a ființei și personalității umane.

Educația poate avea un rol însemnat în promovarea participării sociale, concomitent cu crearea structurilor economice și politice de tip participativ și cu organizarea unui sistem instituțional de natură să constituie un suport al participării. „O educație care suscită formarea conștiinței sociale (*une prise de conscience sociale*) și participarea populară la conducerea problemelor colective contribuie la creșterea capacității fiecărui popor de a crea idei noi, noi resurse și noi tehnici; ea favorizează, de asemenea, aplicarea lor în interesul întregii societăți”³.

O educație participativă este chemată să ofere soluția problemelor complexe ale formării unui om nou, multilateral dezvoltat, care, în viziunea politicii educaționale din România „trebuie să fie stăpîn pe cele mai înaintate cuceriri ale științei, ale cunoașterii umane, să se caracterizeze prin înalte virtuți politice și morale, prin pasiune pentru muncă și creație, prin îndrăzneală în gîndire și acțiune, prin cetezanța în promovarea noului în întreaga viață socială, prin fermitate în lupta pentru dreptate și adevăr, pentru înfăptuirea principiilor eticii și echității socialiste...”⁴.

Formarea acestui om nou nu este o sarcină realizabilă imediat — constituie cel mai complex obiectiv, de lungă perspectivă, al creării unei societăți de tip nou —, și nici un ideal utopic. De asemenea, realizarea acestei opere, care sintetizează țelul suprem al politicii țării noastre, nu are nimic comun cu uniformizarea oamenilor, cu anihilarea individualității umane. Adevăratul sens al educației noastre participative este formarea unor oameni cu o personalitate puternică și animați de idealurile umanismului revoluționar, de conștiința datoriei și sentimentului răspunderii sociale, al militanțismului social. Președintele Nicolae Ceaușescu a exprimat clar viziunea Partidului Comunist Român despre personalitatea umană, spunînd: „Trebuie să existe deplină claritate: nu ne propunem și nu ne putem propune uniformizarea omului. Aceasta ar fi o absurditate, un nonsens. Noi acționăm pentru formarea unui om de omenie, cu o pregătire multilaterală, a unui comunist de omenie. Urmărim crearea condițiilor celor mai propice ca omul să se poată manifesta plenar în toate domeniile vieții sociale, fiecare cu capacitățile, personalitatea și felul său de a fi, în spiritul comun întregii societăți, al dragostei de dreptate și adevăr, al curajului și cinstei, al simplității, al hotărîrii de a lucra împreună cu semenii săi pentru fericirea proprie, pentru fericirea întregii societăți”⁵.

6. În cele ce urmează vom expune cîteva considerente privind specificul experienței României socialiste în direcția promovării participării ca factor al dezvoltării și perfecționării societății noastre socialiste, al accelerării progresului economic, social și cultural al patriei, al făuririi unei democrații de tip socialist, profund participative.

În concepția Partidului Comunist Român, organizarea socialistă a societății și dezvoltarea armonioasă a acesteia, afirmarea superiorității acestei societăți față de toate celelalte orînduiri, este indisolubil legată de crearea și continuarea perfecționare a unui sistem democratic de tip nou, superior, de înfăptuirea celor mai largi condiții pentru participarea conștientă a maselor populare la conducerea societății, pentru guvernarea statului de către poporul însuși, liber să-și hotărască singur, în mod conștient, propriul destin.

Pe măsura progreselor realizate în construcția societății socialiste — ca expresie și în același timp ca factor dinamic al acestor progrese — Partidul Comunist Român a adoptat un ansamblu de măsuri pentru edificarea și perfecționarea unui sistem de democrație socialistă, cu un profund caracter participativ. S-au amplificat trăsăturile și elementele larg participative ale sistemului economico-social în ansamblul său și ale organizării de stat, o direcție esențială a evoluției societății noastre — accentuată în perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate — constituind-o tocmai dezvoltarea democratismului socialist, crearea unor instituții noi ale democrației reprezentative și îndeosebi ale democrației directe. „Principală caracteristică a acestor schimbări — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — constă în democratizarea organelor de stat, exprimată în primul rînd în creșterea rolului Marii Adunări Naționale, al consiliilor populare, în crearea unor organisme colective centrale, a consiliilor de conducere deliberative în instituțiile centrale și locale de stat. De asemenea, a avut loc constituirea consiliilor muncitorești de conducere cu caracter deliberativ în întreprinderile și unitățile economico-sociale, s-au instituționalizat adunările generale ale oamenilor muncii — acestea reprezentînd trecerea la o formă superioară a democrației economice, muncitorești, asigurînd participarea largă, directă și efectivă a maselor populare la conducerea treburilor obștești. Se poate spune că am creat un

³ *Comprendre pour agir, Introduction, UNESCO, 1977, p. 21.*

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976, București, Edit. politică, 1976, p. 71—72.*

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvințare la încheierea lucrărilor Congresului educației politice și al culturii socialiste, 4 iunie 1976, București, Edit. politică, 1976, p. 111.*

sistem de organizare a statului, unic în felul său, un sistem democratic larg, care asigură dezbateri și adoptarea hotărârilor și legilor cu participarea întregului nostru popor”⁶.

Trebuie subliniat că participarea maselor la conducerea societății noastre socialiste nu este o noțiune de ordin statistic, pur cantitativ, deși nici această latură a fenomenului nu trebuie cituși de puțin subapreciată, căci socialismul este societatea care trece la realizarea sarcinii istorice de a face ca populația în întregime ei să învețe să guverneze și să înceapă să guverneze. Relevant însă este, îndeosebi, aspectul calitativ al procesului participării. Aici apar în modul cel mai pregnant particularitățile participării în condițiile socialismului și, implicit, conținutul specific, considerabil îmbogățit al conceptului de participare în noua societate.

Socialismul conferă participării, în primul rând, calitatea de concept al puterii economice și politice a clasei muncitoare, în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, factorul fundamental al democrației noastre socialiste constituindu-l proprietatea socialistă — de stat și cooperatistă — asupra mijloacelor de producție, care permite afirmarea simultană a maselor de oameni ai muncii în calitate de proprietari, producători și beneficiari ai avuției naționale. De maximă importanță este faptul că participarea exprimă tocmai exercitarea puterii politice și economice de către mase în frunte cu clasa muncitoare, ridicarea lor la demnitatea și responsabilitatea conducerii propriului stat, a propriilor întreprinderi și instituții economice, culturale-educative etc. De aceea, această participare este denumită cu termenul PARTICIPARE DE APARTENENȚĂ⁷, în opoziție cu așa-numita participare „paritară”, asupra căreia insistă atât de mult o serie de autori din țări capitaliste dezvoltate.

Principalele caracteristici ale acestui tip de participare constau în faptul că ea nu este parțială sau unilaterală, ci totală și multilaterală, în sensul că antrenează treptat la deciziile politice și la dezbaterile publice pe toți membrii societății, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex și se referă la toate nivelele de organizare socială și la toate domeniile vieții sociale, politice economice, culturale; ea nu este proclamată formal, ci garantată prin forme instituționale, adecvate și suplă; ea nu e ocazională, ci fundamentală și considerată ca unica cale de asigurare a unui ritm înalt și stabil al progresului social; ea nu este doar consultativă, ci deliberativă și funcțională, având obiectivul precis de a stabili priorități, de a decide programele și liniile de dezvoltare economico-socială, politică și culturală.

În sistemul unitar al democrației noastre socialiste au fost create în ultimii ani noi organisme și instituții de conducere, cu caracter larg reprezentativ, constituind o emanație a colectivelor de oameni ai muncii. Constituirea Consiliului Național al Oamenilor Muncii, legiferarea unor măsuri vizând sporirea mai accentuată a rolului consiliilor oamenilor muncii în viața economică și socială a unităților și care își desfășoară activitatea, reprezentarea mai largă în aceste consilii a muncitorilor, a oamenilor muncii care lucrează nemijlocit în producție marchează o etapă calitativ superioară în dezvoltarea democrației muncitorești în țara noastră.

Aceste instituții și organisme îmbină într-un mod original democrația reprezentativă cu cea directă; ele permit o largă participare a maselor la dezbaterile și adoptarea hotărârilor privind dezvoltarea economico-socială și culturală, oferă un cadru amplu de stimulare a gândirii creatoare, a inițiativei, a aportului constructiv al maselor, precum și de manifestare plenară a schimbului de opinii, de exprimare a părerilor oamenilor muncii în calitatea lor de subiecți conștienți ai propriei lor istorii, de participanți activi la conducerea societății.

Multiplicarea modalităților democratice, participative de adoptare a deciziilor la nivel central și local oferă în societatea noastră socialistă un teren propice nu numai pentru manifestarea inițiativei creatoare a maselor, ci și pentru confruntarea și sintetizarea experienței colective a maselor, pentru armonizarea intereselor diferitelor categorii de oameni ai muncii prin stabilirea și explicarea publică a ordinii de priorități și a contribuției proprii la satisfacerea acestor interese. Se creează astfel premise pentru soluționarea unor deosebiri și contradicții de interese, pentru prevenirea transformării lor în antagonisme, ceea ce reprezintă o funcție importantă a conducerii științifice cu caracter profund democratic.

Participarea activă a maselor a devenit o coordonată majoră nu numai a mecanismelor și structurilor vieții economice și politice, ci și a învățământului, științei și activității cultural-artistice. Accesul larg, fără îngrădiri de ordin social, politic, național, al tineretului și al întregii populații la învățământ, cultură, informație, este completat prin noile forme și instituții de participare și exercitare a creativității și contribuției maselor la conducerea și îmbogățirea acestor domenii

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976*, București, Edit. politică, 1976, p. 49.

⁷ Cf. Petre Pânzaru, *Comunicare la Congresul mondial de sociologie, Uppsala, august, 1978*.

esențiale ale civilizației moderne. Maselor din țara noastră li se creează condiții pentru a se manifesta nu numai în calitate de beneficiari ai învățământului, științei, tehnicii, artei și literaturii, ci de a se afirma tot mai larg ca subiecți activi, creatori, ca participanți activi în sfera științei și culturii. Democrația economică și politică se întrepătrunde cu democrația culturală — creându-se astfel premise pentru participarea multilaterală a omului la dezvoltarea socială, la îmbogățirea și afirmarea propriei sale personalități.

Participarea socialistă dă expresia realizării echității, dreptății și egalității sociale, deoarece în noua societate participarea semnifică dreptul fiecărui om al muncii de a primi partea sa din venitul național potrivit principiilor socialiste de repartitie după calitate, cantitatea și importanța socială a muncii depuse, în spiritul echității sociale. Sint întrunite, totodată, garanțiile necesare pentru înfăptuirea egalității cetățenilor în fața legii, indiferent de poziția lor socială.

Participarea socialistă implică formarea și manifestarea responsabilității sociale, căci participarea semnifică obligația fiecărui membru al societății socialiste, potrivit status-ului și rolului pe care îl are în societate, de a răspunde individual și colectiv pentru rezultatele activității sociale.

Practicarea consecventă a principiilor democratice în adoptarea deciziilor joacă și o importantă funcție educativă, contribuie la formarea și afirmarea trăsăturilor conștiinței socialiste participative, deoarece participarea celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, la conducerea societății reprezintă nu numai o dezvoltare continuă a democrației socialiste, dar și o înaltă școală politică de educare socialistă, de creștere a răspunderii fiecărui cetățean față de interesele generale ale colectivității, ale întregii națiuni socialiste.

La rândul ei, participarea tot mai intensă, mai largă și mai eficientă a maselor la elaborarea și aprobarea deciziilor, la aplicarea lor în viață este legată direct de ridicarea nivelului de competență profesională și politică, de gradul de conștiință și cultură politică socialistă. Participarea maselor la conducerea societății este condiționată și de înțelegerea justă a fenomenelor economico-sociale, a situației politice, pentru a putea judeca lucrurile în deplină cunoștință de cauză. De aceea, dezvoltarea democrației este strins legată de ridicarea nivelului politic-ideologic, a conștiinței socialiste a întregului popor — problemă căreia Partidul Comunist Român îi acordă o importanță excepțională în strategia dezvoltării și perfecționării societății noastre socialiste.

Participarea este înțeleasă în mod dialectic, ca un proces în continuă dezvoltare. Ca orice proces fundamental și specific societății noastre socialiste, el este condus conștient de către Partidul Comunist Român care asigură dezvoltarea sa complexă atât în sfera obiectivă a instituțiilor și reglementărilor normative, ca și în sfera vieții politico-ideologice, spirituale, morale. Este tocmai direcția în care se acționează la noi prin adoptarea noului mecanism economico-financiar, menit să stabilească o concordanță organică cu amplul cadru instituțional de autoconducere deja creat, prin măsuri concrete de perfecționare a cadrului instituțional democratic al societății noastre, prin lărgirea continuă a formelor prin care se realizează o participare crescândă a maselor la definirea opțiunilor, căilor și metodelor dezvoltării, la luarea deciziilor, la conducerea întregii vieți sociale. În acest proces de perfecționare a democrației se dezvoltă în prezent sistemul autoconducerii și al autogestiei întreprinderilor, ca factor de participare politică și economică, de ridicare a conștiinței și răspunderii fiecărui colectiv pentru buna gospodărire a părții din proprietatea socialistă încredințată de societate.

Modul în care este organizată și condusă economia, producția, viața socială și politică, sistemul dezbaterii publice de la nivelul unităților și al comunităților teritoriale până la nivelul național, a tuturor proiectelor de legi, hotărâri, planuri, programe privind dezvoltarea și celelalte probleme de interes social, informarea și consultarea largă a maselor, dialogul amplu purtat cu poporul în spirit democratic, dialog instituit și practicat sistematic de secretarul general al partidului, de ceilalți factori de decizie politică a societății noastre, instituirea unor forumuri naționale pentru consultarea maselor, dezbaterea publică și hotărârea principatelor direcții și opțiuni politice pentru fiecare sector și domeniu al vieții economice și sociale — constituie expresii ale unei democrații reale, superioare. Mecanismele și formele multiple de atragere sistematică a maselor, a tuturor colectivelor în dezbaterile și adoptarea colectivă a deciziilor formează o „școală” de educare a întregului popor în spiritul participativității social-politice și o cale de perfecționare continuă a societății prin fructificarea imensului rezervor de inițiativă, experiență nouă, creație, creativitate și de angajare al maselor largi populare.